

Paweł Petasz

**PRZEMIANY KARNOPRAWNEJ OCHRONY
WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA
W POLSCE**

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

**PRZEMIANY KARNOPRAWNEJ OCHRONY
WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA
W POLSCE**

Paweł Petasz

**PRZEMIANY KARNOPRAWNEJ OCHRONY
WOLNOŚCI SUMIENIA I WYZNANIA
W POLSCE**

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2020

Recenzent
dr hab. Igor Zgoliński, prof. KPSW

Redaktor Wydawnictwa
Katarzyna Ambroziak

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Skład i łamanie
Michał Janczewski

Publikacja sfinansowana ze środków
Katedry Prawa Karnego Materialnego Kryminologii Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-089-8

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37; 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

Dla mojego Synka – Olafka

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział 1	
Charakterystyka wolności sumienia i wyznania	29
1.1. Zagadnienia wprowadzające	29
1.2. Definicje pojęć: „religia”, „wolność”, „tolerancja”, „tolerancja religijna”, „wolność sumienia i wyznania – wolność religijna”	29
1.2.1. Pojęcie „religia”	30
1.2.2. Etymologia pojęcia „wolność”	39
1.2.3. Pojęcie „tolerancja”	49
1.2.4. Pojęcie „tolerancja religijna”	53
1.2.5. Pojęcie „wolność sumienia i wyznania – wolność religijna”	57
1.3. Rozwój idei wolności sumienia i wyznania	67
1.4. Zakres podmiotowy wolności sumienia i wyznania	81
1.5. Zakres przedmiotowy wolności sumienia i wyznania	84
1.6. Problematyka związków wyznaniowych	90
1.7. Źródło wolności sumienia i wyznania	102
1.7.1. Godność ludzka jako pierwotne źródło wolności sumienia i wyznania	103
1.7.2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.	105
1.7.3. Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z dnia 17 maja 1989 r.	111
1.7.4. Akty normatywne prawa międzynarodowego	112
1.8. Granice wolności sumienia i wyznania	122
1.9. Gwarancje wolności sumienia i wyznania	128
1.10. Podsumowanie	135

Rozdział 2**Ewolucja karnoprawnej ochrony**

wolności sumienia i wyznania w ujęciu historycznym	141
2.1. Zagadnienia wprowadzające	141
2.2. Historyczny zarys idei karnoprawnej ochrony wolności sumienia i wyznania	143
2.3. Przepięstwa przeciwko uczuciom religijnym w prawie karnym II Rzeczypospolitej	158
2.3.1. Błūźnierstwo	163
2.3.2. Obrza religii	170
2.3.3. Przeszkadzanie aktom kultu religijnego	176
2.4. Ochrona wolności sumienia i wyznania w Polsce Ludowej	182
2.4.1. Zagadnienia wprowadzające	182
2.4.2. Przepięstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania w dekrecie z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa (tzw. mały kodeks karny)	187
2.4.2.1. Publiczne nawoływanie do waśni wyznaniowych	187
2.4.2.2. Lżenie, wyszydzanie, poniżanie z powodu przynależności wyznaniowej	192
2.4.2.3. Naruszenie nietykalności cielesnej człowieka z powodu jego przynależności wyznaniowej	196
2.4.3. Przepięstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania w dekrecie z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania	200
2.4.3.1. Dyskryminacja z powodu przynależności wyznaniowej albo bezwyznaniowości	200
2.4.3.2. Zmuszanie do udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych albo powstrzymywanie od udziału w nich	204
2.4.3.3. Odmowa udostępnienia obrzędu lub czynności religijnej z powodu działalności lub poglądów politycznych, społecznych, naukowych	209
2.4.3.4. Obrza uczuć religijnych	213
2.4.3.5. Nawoływanie lub pochwalanie waśni na tle religijnym	217
2.4.3.6. Lżenie, wyszydzanie, poniżanie z powodu przynależności wyznaniowej	222
2.4.3.7. Naruszenie nietykalności cielesnej człowieka z powodu jego przynależności wyznaniowej	226

2.4.3.8. Nadużywanie wolności sumienia i wyznania w celach wrogich ustrojowi Rzeczypospolitej Polskiej . . .	230
2.4.3.9. Nadużywanie wolności wyznania w celach uzyskania korzyści	234
2.4.4. Przepęstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania w kodeksie karnym z 1969 r.	240
2.4.4.1. Dyskryminacja z powodu bezwyznaniowości lub przynależności wyznaniowej	240
2.4.4.2. Publiczne lżenie, wyszydzanie lub poniżanie grupy ludności lub poszczególnej osoby z powodu bezwyznaniowości lub przynależności wyznaniowej . . .	247
2.4.4.3. Czynna napaść na człowieka z powodu jego bezwyznaniowości lub przynależności wyznaniowej . .	253
2.4.4.4. Nadużywanie wolności sumienia i wyznania na szkodę interesów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej . .	257
2.4.4.5. Wykorzystywanie łatwowierności w sprawach wiary religijnej	264
2.4.4.6. Zmuszanie do podjęcia czynności religijnej lub udziału w obrzędzie religijnym albo do powstrzymania się od nich	271
2.4.4.7. Złośliwe przeszkadzanie pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym	277
2.4.4.8. Obraza uczuć religijnych	284
2.5. Podsumowanie	291

Rozdział 3

Ochrona wolności sumienia i wyznania w kodeksie karnym z 1997 r.	303
3.1. Zagadnienia wprowadzające	303
3.2. Przepęstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania w kodeksie karnym z 1997 r.	306
3.2.1. Ograniczenie człowieka w przysługujących mu prawach z powodu jego przynależności wyznaniowej albo bezwyznaniowości	306
3.2.2. Złośliwe przeszkadzanie wykonywaniu aktu religijnego	327
3.2.3. Złośliwe przeszkadzanie pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym	352
3.2.4. Obraza uczuć religijnych	373
3.3. Podsumowanie	417

Zakończenie	435
Bibliografia	461
Literatura	461
Orzecznictwo	476
Źródła internetowe	478

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty normatywne

- dekret z 1946 r.   dekret z dnia 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa (Dz. U. Nr 30, poz. 192)
- dekret z 1949 r.   dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania (Dz. U. Nr 45, poz. 334)
- k.c.   ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93)
- k.k. z 1932 r.   rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571)
- k.k. z 1969 r.   ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94)
- k.k. z 1997 r.   ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)
- Konstytucja z 1921 r.   ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 44, poz. 267)
- Konstytucja z 1935 r.   Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. Nr 30, poz. 227)
- Konstytucja z 1997 r./
Konstytucja RP   Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

k.w.	ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. Nr 12, poz. 114)
u.g.w.s.w.	ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. Nr 29, poz. 155)

Czasopisma i publikatory

Biul. Inf. SN	Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego
Biul. TK	Biuletyn Trybunału Konstytucyjnego
Dz. U.	Dziennik Ustaw
Gł.Sąd.	Głos Sądownictwa
GSP	Gdańskie Studia Prawnicze
MoP	Monitor Prawniczy
NP	Nowe Prawo
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Karnej i Wojskowej
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo
PiŻ	Prawo i Życie
PP	Problemy Praworządności
PPK	Przegląd Prawa Karnego
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PS	Przegląd Sądowy
WPP	Wojskowy Przegląd Prawniczy

Organy orzekające

SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK/Trybunał	Trybunał Konstytucyjny

Inne

BOSN	Baza Orzeczeń Sądu Najwyższego
LEX	System Informacji Prawnej LEX
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa
RP	Rzeczpospolita Polska

WSTĘP

Cel pracy

We współczesnym świecie wolność sumienia i wyznania stanowi jedno z fundamentalnych uprawnień przysługujących jednostce ludzkiej. Trudno wyobrazić sobie obecnie demokratyczne państwo prawa, które nie gwarantowałoby owej wolności poprzez ustanawiane przez siebie regulacje prawne bądź przyjęte normy wynikające z umów międzynarodowych, których jest ono stroną. Na terytorium krajów członkowskich Unii Europejskiej oraz państw wywodzących się z tzw. zachodniego kręgu kulturowego, takich jak Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Kanada, Meksyk, Argentyna, Australia czy Nowa Zelandia, a także państw, które *de facto* uległy procesowi westernizacji¹ – jak Japonia czy Korea Południowa, wolność religijna ma charakter prawa podstawowego przysługującego każdemu człowiekowi, niejako naturalnego, wynikającego już z samej godności ludzkiej i nierozzerwalnie z nią połączonego. Jednakże warto pamiętać, że jeśli na to tak powszechnie akceptowane w cywilizacji Zachodu prawo popatrzymy z perspektywy globalnej, to okaże się, że nie ma ono charakteru powszechnie obowiązującego we wszystkich krajach. Wynika to z faktu, że w państwach,

---

¹ Westernizacja (okcydentalizacja) jako zjawisko oznacza przejmowanie wzorców kulturowych, ekonomicznych i politycznych z Europy Zachodniej oraz Stanów Zjednoczonych przez państwa wywodzące się z odmiennych kręgów kulturowych; obecnie najczęściej spotykaną formą westernizacji jest amerykańizacja. Według Samuela P. Huntingtona westernizacja stanowi jedną z co najmniej trzech metod reakcji (obok odrzucenia i reformizmu) niezachodnich społeczeństw na wpływ Zachodu. Zob. S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji*, tłum. H. Janowska, Warszawa 2007, s. 105–115; *Westernizacja* [hasło w:] *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl> (dostęp: 27.12.2019).

w których dominującym wyznaniem jest islam, lub w krajach, w których ustrój polityczny cechuje się autorytaryzmem bądź otwartą dyktaturą, nie istnieje co do zasady wolność sumienia i wyznania, a co najwyżej mówić można o ograniczonej tolerancji religijnej. Tym samym wolność sumienia i wyznania powinna należeć do wartości uznawanych za wyjątkowo istotne i wymagających ochrony ze strony organów państwowych i to zwłaszcza biorąc pod uwagę fakt, że liczba państw, w których to podstawowe prawo człowieka obowiązuje, wcale nie jest tak duża, jak powszechnie się sądzi. Nawet wśród państw należących do Unii Europejskiej jeszcze do niedawna istniały takie, w których wolność ta miała charakter iluzoryczny².

Wolność sumienia i wyznania jest gwarantowana przez państwo – organy państwowe mają obowiązek zwalczać przypadki jej bezprawnego naruszenia. W tym też celu państwo obejmuje karnoprawną ochroną wolność religijną, z jednej strony gwarantując prawa z niej wynikające, a z drugiej – penalizując nielegalne zachowania jej zagrażające. Historycznie rzecz ujmując, można przyjąć, że państwo zawsze w pewien sposób odnosiło się do sfery religijnej człowieka poprzez ustanawiane przez siebie regulacje karne. Oczywiście owa kryminalizacja zachowań w określony sposób powiązanych ze sferą sumienia i wyznania różniła się w zależności od systemów ustrojowo-politycznych dominujących w danym okresie i ulegała ewolucji na przestrzeni lat. Nie będzie błędem stwierdzenie, że państwo poprzez instytucje prawa karnego właściwie od zawsze wpływało na obszar wyznaniowo-światopoglądowy czy to własnych poddanych – a później obywateli, czy też wszystkich ludzi znajdujących się pod jego władztwem. Normy prawa karnego początkowo były gwarantem przestrzegania zasad wynikających z dominującej, często jedynej legalnej religii, państwo zaś posługiwało się systemem karnoprawnym do zwalczania odmiennych wyznań czy światopoglądów. Następnie, wraz z rozwojem praw i wolności przysługujących jednostkom ludzkim i ich zbiorowościom, prawo karne ewoluowało w kierunku ochrony tolerancji religijnej, by wreszcie stanąć na straży w pełni już rozwiniętej wolności sumienia i wyznania.

---

² Uwaga ta odnosi się przede wszystkim do Grecji, w której praktycznie do lat 90. XX w. nie była zagwarantowana prawnie wolność sumienia i wyznania, prawo zaś oficjalnie preferowało religię prawosławną ponad wszelkie inne wyznania, często wręcz uniemożliwiając ich formalną legalizację; zob. raport sporządzony przez Departament Stanu USA dotyczący wolności religijnej: *The International Religious Freedom Report for 2001*, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/9001.pdf> (dostęp: 27.12.2019).

Chociaż problematyka karnoprawnej ochrony wolności sumienia i wyznania w Polsce w pewnej mierze była już od dawna przedmiotem zainteresowania doktryny, to jednak w rzeczywistości poświęcone jej artykuły, monografie czy innego typu publikacje są nieliczne i nie wyczerpują problematyki³. Milczenie zachowuje nie tylko doktryna, ale również judykatura – orzecznictwo dotyczące tej materii jest bowiem raczej ubogie, co wydaje się wynikać ze stosunkowo niewielkiej liczby spraw karnych w Polsce. Niniejsza książka, będąca moją (nieco zmodyfikowaną) rozprawą doktorską obronioną na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego w 2010 r.⁴, jest próbą odpowiedzi m.in. na następujące pytania: jak przebiegał proces ewolucji przepisów ochraniających wolność sumienia i wyznania na gruncie prawa karnego w Polsce; w jaki sposób w przeszłości polskie prawo karne otaczało ochroną wolność religijną; jakimi metodami ustawodawca posługuje się obecnie, a także czy i w jakiej mierze obowiązujące poprzednio przepisy mają wpływ na współczesne normy karnoprawne w sferze ochrony wolności sumienia i wyznania? Celem pracy jest szczegółowe przedstawienie istoty i funkcji regulacji prawa karnego odnoszących się do karnoprawnej ochrony wolności religijnej w Polsce na tle badań obejmujących trzy systemy prawne. Chodzi po pierwsze o system istniejący w II Rzeczypospolitej w okresie międzywojennym (do wybuchu II wojny światowej). Polska była wówczas państwem funkcjonującym w ramach tzw. systemu powiązania z religią oraz związkami wyznaniowymi, czego wyraz stanowiła m.in. szczególna rola, jaką w Konstytucji z 17 marca 1921 r. nadano religii rzymskokatolickiej, czy umieszczenie w kodeksie karnym z 1932 r. przestępstwa bluźnierstwa, charakterystycznego dla prawa karnego państw wyznaniowych. Po drugie omówiony zostanie system prawny Polski Ludowej, w którym nie tylko wprowadzono zasadę rozdziału państwa od religii i związków wyznaniowych, ale także otwarcie preferowano światopogląd ateistyczny, odnosząc się niejednokrotnie wrogo do kościołów i innych związków wyznaniowych (wówczas nawet w przepisach karnoprawnych zawsze na pierwszym miejscu jako przedmiot ochrony stawiano bezwyznaniowość, wymieniając

---

³ Od roku 1989 właściwie można mówić jedynie o kilku pracach poświęconych problematyce karnoprawnej ochrony wolności sumienia i wyznania – zob. np. monografie: M. Makarska, *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania z Kodeksie karnym z 1997 roku*, Lublin 2005 oraz N. Kłączyńska, *Dyskryminacja religijna a prawnokarna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Wrocław 2005.

⁴ Promotorem rozprawy był dr hab. Wojciech Cieślak.

dopiero w dalszej kolejności przynależność wyznaniową). I wreszcie analizie zostanie poddany system prawny III Rzeczypospolitej, a więc demokratycznego państwa prawa realizującego w swym ustawodawstwie międzynarodowe standardy praw człowieka. Wydaje się, że w dotychczasowym dorobku polskiej doktryny prawa karnego brakuje pracy w pełni opisującej owe systemy jurystyczne odnoszące się przecież do trzech zupełnie różnych porządków prawnych istniejących kolejno w jednym państwie. Próba ujęcia w niniejszej rozprawie tak obszernej problematyki w pewnym sensie stanowi wytlumaczenie jej znacznej objętości oraz stopnia szczegółowości.

Konstrukcja i zakres pracy

Niniejsza publikacja została podzielona na trzy rozdziały, będące swoistymi etapami realizacji podjętego przedsięwzięcia polegającego na zbadaniu i przeanalizowaniu karnoprawnej idei ochrony wolności sumienia i wyznania w Polsce na tle wielkich przemian ustrojowo-prawnych, jakim podlegał kraj w ciągu zaledwie ostatnich 90 lat. Każdy rozdział zakończono syntetycznym podsumowaniem.

Nie sposób badać zjawiska karnoprawnej ochrony wolności sumienia i wyznania bez dokładnej analizy i charakterystyki elementów składających się na ową wolność. Z tego powodu rozważania jurystyczne poprzedzone są analizą zjawiska wolności sumienia i wyznania również w obszarze historycznym, socjologicznym i wyznaniowym. W rozdziale pierwszym przedstawiono podstawowe pojęcia związane z przedmiotem rozprawy, a mianowicie dokonano analizy terminu „religia”, jako fundamentalnego dla dalszych rozważań. Ponadto omówiono pojęcia „wolność” oraz „tolerancja”, a także rozgraniczono ich zakres znaczeniowy. Następnie określono termin „tolerancja religijna” oraz szczegółowo przedstawiono kluczowe pojęcie, jakim jest „wolność sumienia i wyznania”. Czy oznacza ono to samo co „wolność religijna”, czy też nie są to synonimy, lecz w istocie różne pojęcia o niepokrywających się w pełni zakresach znaczeniowych? Dokonanie szczegółowej wykładni znaczenia terminu „wolność sumienia i wyznania” jest ważne z uwagi na dużą rozbieżność w aktach prawnych, tak krajowych, jak i międzynarodowych w posługiwaniu się pojęciami odnoszącymi się do sfery wolności sumienia i wyznania. Jest to częsta przyczyna różnego rodzaju komplikacji i niejasności, na które nie powinno być miejsca w tak ważnej dla

człowieka dziedzinie. Ponadto w rozdziale tym zawarto historyczny rys powstania oraz rozwoju idei wolności sumienia i wyznania tak w ujęciu krajowym, jak i szerszym – międzynarodowym. Niemożliwe wydaje się omawianie wolności religijnej bez określenia, kto jest jej podmiotem. W związku z tym przeanalizowano również zakres podmiotowy wolności sumienia i wyznania. Podjęto próbę ustalenia, czy prawo to przysługuje i przysługiwało zawsze wszystkim ludziom, czy też wyłącznie niektórym, cechującym się określonym przymiotem (np. obywatelstwa danego kraju), czy wiek jednostki ludzkiej ma tutaj znaczenie, a jeśli tak, to kto w przypadku osób nieletnich decyduje za nie w sprawach związanych z uprawnieniami wynikającymi z wolności religijnej. Konieczne wydawało się także wyjaśnienie pojęć „związek wyznaniowy” oraz „kościół”, z uwzględnieniem stanowisk niektórych przedstawicieli doktryny w tej materii. Ponadto pożądane było przedstawienie zakresu przedmiotowego wolności sumienia i wyznania, aby określić, coż w istocie prawo to obejmuje współcześnie w demokratycznym państwie prawnym. W rozdziale pierwszym opisano także źródła wolności sumienia i wyznania, zarówno te o charakterze aksjologicznym, jak godność ludzka przyrodzona każdemu człowiekowi, jak i te o charakterze jurydycznym; zarówno te zawarte w prawie krajowym, a więc w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. i ustawie z 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jak i w aktach prawa międzynarodowego, takich jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r., Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. czy też Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. Omawiając wolność sumienia i wyznania, warto pamiętać, że nie jest to prawo absolutne, bezwzględne, niczym nieograniczone, w związku z czym celowe było także opisanie granic wolności sumienia i wyznania. Żadne uprawnienie, prawo czy wolność nie będą mieć praktycznego zastosowania, jeśli nie będą istniały odpowiednie gwarancje prawne ich przestrzegania. Podobnie jest także w przypadku wolności sumienia i wyznania, gdzie państwo ma obowiązek zagwarantowania możliwości korzystania z tego prawa podmiotom, którym ono przysługuje. Gwarancje takie z uwagi na rangę wolności sumienia i wyznania odnaleźć można w Konstytucji RP, w której ustawodawca wprost odnosi się do tej wolności, gwarantując jej nienaruszalność. Ponadto wielką wagę ma tutaj wspomniana już ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, uchwalona w okresie przełomu ustrojowo-politycznego, jaki miał miejsce w Polsce w 1989 r.

W rozdziale drugim dokonano analizy karnoprawnej ochrony wolności sumienia i wyznania w ujęciu historycznym w stosunku do obowiązujących aktów prawnych w Polsce w tej materii w przeszłości. Przedstawiony w tym rozdziale materiał umożliwi po pierwsze zapoznanie się z dotychczasową treścią i kierunkiem karnoprawnych regulacji odnoszących się do sfery wyznaniowej, a po drugie ukazuje, w jaki sposób w przeszłości, zarówno bliższej (okres pod rządami kodeksu karnego z 1969 r.), jak i tej bardziej odległej, państwo za pomocą prawa karnego starało się gwarantować wolność religijną, a także jak owe przepisy prawne mają się do obowiązujących współcześnie regulacji karnoprawnych w tym obszarze stosunków społecznych. W rozdziale tym opisano rozwój w toku historycznych przemian idei karnoprawnej ochrony wolności sumienia i wyznania. Omówienie przepisów karnych odnoszących się do wolności religijnej jest konieczne, aby określić, jaką funkcję spełniał system prawa karnego regulujący stosunki wyznaniowe w państwie. Państwo przecież od zawsze ingerowało w sferę wyznaniowo-światopoglądową swych poddanych, obywateli czy po prostu wszystkich ludzi znajdujących się na terytorium pozostającym w jego granicach. Tak więc idea karnoprawnej ochrony może nie tyle wolności religijnej, ile religii panującej istniała już od dawna, natomiast dopiero wraz z rozwojem swobód, praw i wolności przysługujących mieszkańcom danych państw rozciągnięta została na inne wyznania. Rzeczywistą granicą był moment, w którym pojęcie tolerancji religijnej stało się faktem prawnym, a nie tylko teoretycznym postulatem. Dopiero wieki XIX i XX wprowadziły termin „wolności sumienia i wyznania” (w ujęciu, w jakim rozumie się go współcześnie) do katalogu praw i wolności człowieka oraz obywatela⁵, i z tego też powodu ochrona karnoprawna wolności religijnej uzyskała swój pełny wyraz stosunkowo niedawno, tj. w drugiej połowie poprzedniego stulecia. W niniejszej pracy badania rozpoczęto od regulacji penalnych sfery wyznaniowej zawartych w Kodeksie karzącym Królestwa Polskiego z 1818 r. Następnie analizie poddano normy karnoprawne przewidziane przez kodeks karny z 1932 r., gwarantujące wolność sumienia i wyznania. II Rzeczpospolita tak *de iure*, jak i *de facto* nie była państwem laickim. Charakteryzowało ją powiązanie z religią oraz określonymi związkami wyznaniowymi (przede wszystkim Kościołem rzymskokatolickim), co przekładało

⁵ Nawet po uchwalonej w wyniku rewolucji francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela w 1789 r., pomimo iż głoszono w niej wolność religijną, to religia rzymskokatolicka zachowała prawny status religii panującej i w dalszym ciągu *de facto* co najwyżej mówić można było o tolerancji, a nie wolności religijnej w porewolucyjnej Francji.

Paweł Petasz – doktor nauk prawnych, adwokat, wieloletni wykładowca akademicki, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Jest autorem kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa karnego. Specjalizuje się w prawie karnym materialnym, pełni funkcję Rzecznika Dyscyplinarnego ds. Studentów i Doktorantów Uniwersytetu Gdańskiego. W ramach działalności dydaktycznej prowadzi wykłady i ćwiczenia z prawa karnego ze studentami prawa, kryminologii i administracji oraz zajęcia seminaryjne; jest promotorem ponad 200 prac magisterskich i licencjackich.

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-089-8